

EPISTOLARUM
AD ATTICUM

LIBER IV.

CICERO ATTICO SAL.

I. **C**UM primum Romam veni, fuitque, cui re-
ste ad te literas darem, nihil prius facien-
dum mihi putavi, quam ut tibi absentem de
reditu nostro gratularer. Cognoram enim,
(ut vere scribam) te in consiliis mihi dan-
dis nec fortiozem, nec prudentiozem, quam
me ipsum: nec etiam pro præterita mea in te observantia
nimium in custodia salutis meæ diligentem: eundemque te,
qui primis temporibus erroris nostri, aut potius furoris parti-
ceps, & falsi timoris focus fuisses, acerbissime discidium nos-
trum tulisse, plurimumque operæ, studii, diligentia, labo-
ris ad conficiendum reditum meum contulisse. Itaque hoc ti-
bi vere affirmo, in maxima lætitia, & exoptatissima gratu-
latione unum ad cumulandum gaudium conspectum, aut po-
tius complexum mihi tuum defuisse; quem semel nactus nun-
quam dimifero: ac, nisi etiam prætermisissos fructus tuæ sua-
vitatis præteriti temporis omnes exegero, profecto hac resti-
tutione fortunæ me ipse non satis dignum iudicabo. Nos
adhuc in nostro statu, quod difficillime recuperari posse arbi-
trati sumus, splendorem nostrum illum forensem, & in Se-
nato auctoritatem, & apud viros bonos gratiam³ magis,
quam

¹ Eundemque te] Qui non satis diligens
in meæ salutis custodia fuisses, primisque
temporibus, potius, ut in exilium abirem,
quam civilem seditionem excitarem, cohorta-
tus esses, quod id mihi duces præstare,
eodem scilicet, quo ego, errore inductus,
idem tamen postea nostrum discidium acer-
bissime ferens, ad reditum mihi omnia tua

studia contulisti. *Manutius.*

² Timoris] Videt. *Manut.* Lamb. *rumo-
vis.* Scilicet, brevi me rediturum: qui per
sexdecim menses exilium pertuli.

³ Magis, quam optaramus] Neque enim
optandum putabamus, quod sperandum non
videbatur. *Manutius.*

quam optaramus, consecuti sumus. In re autem familiari,
quæ quemadmodum fracta, dissipata, directa sit non ignoras,
valde laboramus: tuarumque non tam facultatum, quas ego
nostras esse iudico, quam consiliorum ad colligendas & con-
stituendas reliquias nostras, indigemus. Nunc, etsi omnia ut
scripta esse a tuis arbitror, aut etiam nuntiis ac rumore per-
lata, tamen ea⁴ inscribam brevi, quæ te puto potissimum
ex meis literis velle cognoscere. Pridie Nonas Sext. Dyrra-
chio sum profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis.
Brundisium veni Nonis Sext. Ibi mihi Tulliola mea fuit præ-
sto, natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat &⁵
Brundisinae coloniae, & tuæ vicinae Salutis. Quæ res animad-
versa a multitudine, summa Brundisiorum gratulatione ce-
lebrata est. Ante diem vi. Id. Sext. cognovi, cum Brundisii
essem, literis Quinti fratris, mirifico studio omnium ætatum
atque ordinum, incredibili concursu Italiae, legem⁶ comitiis
centuriatis esse perlatam. Inde a Brundisinis honestissimis or-
natus, iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione le-
gati convenerint. Ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordi-
nis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non
venerit, præter eos inimicos, quibus⁷ id ipsum non liceret
aut dissimulare, aut negare. Cum venissem ad portam Cape-
nam, gradus templorum ab infima plebe completi erant: a
qua plausu maximo cum esset mihi gratulatio significata, si-
milis & frequentia, & plausus me usque ad Capitolium cele-
bravit: in foroque, & in ipso Capitolio miranda multitudo
fuit. Postridie in Senatu, qui fuit dies Non. Septembris, Se-
nato gratias egimus. Eo biduo cum esset annonæ summa ca-
ritas,

⁴ Inscribam] In his literis. Sic Horatius,
Inscribam nomen in ætate. Idem. Legendum,
scribam. *Muretus.*

⁵ Brundisinae coloniae] Dies erat idem,
quo & Brundisium deducta colonia fuerat,
& Salutis ades in Quirinali colle dedicata.
Quam ideo vocat Attici templum erat, & At-
ticus habitabat. Patet ex libello P. Victoris
de regionibus urbis Romæ, & ex Nepote in

Attici vita. *Manut.* Vide Orat. pro Sext. 63.

⁶ Comitiis centuriatis] Comitia centuriata
erant, cum populus non fuisset in tribus
convocatus, sed censu, ordinibus, ætatibus
descriptus, suffragium, nec nisi singulis de
rebus, ferebat: ideo centuriatis comitiis con-
sules creabantur, & Cicero ab exilio revo-
catus. *Idem.*

⁷ Id ipsum] Hoc videlicet, mihi eos
esse inimicos. *Idem.*

ritas, & homines⁸ ad theatrum primo, deinde ad Senatum concurrissent impulsu Clodii; mea opera⁹ frumenti inopiam esse clamarent; cum per eos dies Senatus de annonâ haberetur; & ad ejus procuracionem sermone non solum plebis, verum etiam bonorum Pompejus vocaretur; idque ipse cuperet; multitudoque a me nominatim ut id decernerem postularer; feci, & accurate sententiam dixi, cum abessent Consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, præter Messallam & Afranium. Factum est senatus-consultum in meam sententiam, ut cum Pompejo ageretur, ut eam rem susciperet, lexque ferretur: quo senatus-consulto recitato, cum continuo populus, more hoc insulso & novo, plausum, ¹⁰ meo nomine recitando, dedisset, ¹¹ habui concionem: omnes magistratus præsentem, præter unum Prætorem, & duos Tribunos plebis ¹² dederunt. Positridus Senatus frequens, & omnes Consulares nihil Pompejo postulanti negarunt. Ille legatos quindecim cum postularer, me principem nominavit; & ad omnia me alterum se fore dixit. Legem ¹³ Consules conscripserunt, qua Pompejo per quinquennium omnis potestas rei frumentariæ toto orbe terrarum daretur: alteram ¹⁴ Messius, qui omnis pecuniæ dat potestatem, & adjungit classem & exercitum, & majus imperium in provinciis, quam sit

⁸ *Ad theatrum*] Padiani verba sunt in Miloniana: L. Cæcilius Rufus prætor fuit Lentulo Spinthero, Q. Metello Nepote Coss. quo anno Cicero restitutus est. Is cum faceret ludos Apollinarios, ita infima coacta multitudo avaricie curiæ tumultuata est, ut omnes, qui in theatro spectandi gratia confederant, pellerentur. Idem.

⁹ *Frumenti inopiam*] Vide lib. 2. ad Q. Fratr. ep. 3.

¹⁰ *Meo nomine recitando*] Cum meum nomen recitaretur. Post senatus-consultum, ejus nomen recitabatur, cujus in sententiam factum esset. Idem.

¹¹ *Habui concionem*] Videtur esse oratio, quæ exeat, post reditum ad Quirites. Quod si ita est, præpositæ factum ab iis, qui eam ante orationem in senatu habitam collocarunt; cum pateat ex hac epistola, non fuisse collocandam. Idem. Non illam orationem, quæ exeat post reditum ad Quirites,

sed diversam. Hæc enim habita est de caritate frumenti: in illa de ea re tenuis est mentio, & ea, quæ ostendat potius vilitatem sui: & verisimile videtur, Cicero-nem, si minus antequam Senatui gratias ageretur, certe non post aliquot dies illam habuisse, sed statim, cum Senatui gratias egisset: ut alias conjecturas mittam. *Corradus.*

¹² *Dederunt*] Concionem. Nam concionari privato non licebat, nisi magistratus curulis, aut Tribunos plebis concionem daret. Prætorem autem, qui concionem non dedit, intellige Ap. Clodium, P. Clodii fratrem: Tribunos plebis Sex. Attilium Serranum, & Numerium Quintium, de quibus in oratione pro Sextio, & Padianus in Pisonem. *Manutius.*

¹³ *Consules*] P. Lentulus, Q. Metellus Nep.

¹⁴ *Messius*] Tribunos plebis, de quo post redit, in Senatu, cap. 8.

fit eorum, qui eas obtineant. ¹⁵ Illa nostra lex Consularis nunc modesta videtur, hæc Messii non ferenda. Pompejus ¹⁶ illam velle se dicit: familiares, hanc. Consulares, duce ¹⁷ Favonio, fremunt: nos tacemus; & eo magis, quod de domo nostra nihil adhuc Pontifices responderunt. Qui ¹⁸ si sustulerint religionem, aream præclaram habebimus; superficiem Consules ex senatus-consulto æstimabunt: sin aliter, demolientur, suo nomine locabunt, ¹⁹ rem totam æstimabunt. Ita sunt res nostræ; ut in secundis fluxæ; ut in adversis bonæ. In re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. Præterea sunt ²⁰ quædam domestica, quæ literis non committo. Quintum fratrem, insigni pietate, virtute, fide præditum sic amo, ut debeo. Te expecto, & oro, ut matures venire; eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. Alterius vitæ quoddam initium ordimur. Jam quidam, qui nos absentes defenderunt, incipiunt præsentibus occulte irasci; a parte invidere. Vehementer te requirimus.

¹⁵ *Illæ nostra lex*] Conscripita ex senatus-consulto in nostram sententiam facta. *Corradus.*

¹⁶ *Illam velle se dicit*] Ut modestus videatur, sed dicit tantum, & per familiares alteram querit, ut ep. 1. lib. 1. Fam. atque id ipsum more suo, ep. 9. h. l. Idem.

¹⁷ *Favonio*] Qui tamen consularis non erat. Sed summa libertate utens, acerrime, quæ minus probaret, oppugnabat. *Man.*

¹⁸ *Si sustulerint religionem*] Si decreverint, quam partem areæ Clodius Libertati dedicavit, eam partem, sublata religione, restitui mihi posse; aream, in qua exadificamus, amplissimam habebimus. Consules autem vel æstimabunt, quod super solum an-

tea edificatum, dirutum a Clodio est; vel, si id minus, quod nunc est, demolientur, ipsi curam suscipient extruendæ mihi domus, qualis antea fuerat. Idem.

¹⁹ *Rem totam*] Non separatim domum: sed quæcunque amissus, omnia simul una æstimacione complectentur. Singula tamen per se æstimata, proxima insequens epistola ostendit. Idem.

²⁰ *Quædam domestica*] De uxore accipiendum. Nam & in epistola sequenti, *Anaximur*, inquit, a fratre, & a filia. Uxorem non nominat: quasi quiddam esset, cur ab ea se non æque, atque a fratre, & filia, intelligeret amari. Idem.

CICERO ATTICO SAL.

II. **S**I forte rarius tibi a me, quam a cæteris, literæ red-
duntur; peto a te, ut id non modo negligentiam
om. VIII. Z mea, VIII.

¹ *Non modo negligentiam*] Victorius alteram negationem addidit hoc exemplo, non modo non negligentiam mea. Quo pacto legi-

tur in perisque libris excusis. Sed liquido jurare possum ab omnibus meis antiquis abesse alterum non. Et sane quandoque cum a pud

mea, sed ne occupationi quidem tribuas: quæ etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri, & officii mei. Nam ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus, esse cui darem literas. Itaque has alteras dedi. Prioribus tibi declaravi adventus noster qualis fuisset, & quis esset status, atque omnes res nostræ quemadmodum essent, ut in secundis fluxa, ut in adversis bonæ. Post illas datas literas secuta est summa contentio de domo. Diximus apud Pontifices pridie Kal. Octobres. Acta res est accurate a nobis: & si unquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam si nunquam alias fuimus, tum profecto dolor & magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. Itaque oratio juventuti nostræ deberi non potest: quam tibi, etiam si non desideras, tamen mittam cito. Cum pontifices decreissent ita, si neque populi jussu, neque plebis scitu, is qui se dedicasse diceret, nominatim ei rei præfectus esset, neque populi jussu, aut plebis scitu id facere jussu esset; videri posse sine religione eam partem areæ mi restitui; mihi facta statim est gratulatio. Nemo enim dubitat, quin domus nobis esset adjudicata. Tum subito ille in concionem ascendit, quam Appius ei dedit. Nuntiat jam populo Pontifices secundum se decrevisse; me autem vi conari in possessionem venire. Hortatur, ut se & Appium sequantur, & suam libertatem ut defendant. Hic cum etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam; ego statueram illuc non accedere, nisi cum Consules ex senatus-con-

sulto

pud alios veteres auctores Latinos, tum apud hunc nostrum, non modo scriptum reperias in bonis exemplaribus, pro, non modo non; ut ep. 5. lib. XIV: qui orbis terre custodias non modo sepi, sed etiam vasa esse debebant. Bofius. Vide Muretum Var. Lich. X. cap. 7.

2. Dolor & magnitudo] Sic ediderunt Victorius, & Bofius: sed Man. & Lamb. dolois magnitudo. Gulielmus vero conjiciebat, dolor, & rei magnitudo.

3. Debent non potest] Edenda est, quia flagitari a juventute video. Manut. Vide Tu-

scul. II. 27.

4. Eam partem areæ] Ut ea pars intelligatur, in qua Clodius Libertatis atrium edificasset. Neque enim totam domum, sed eam partem solum, quæ cum Catuli porticu juncta erat, dedicaverat; reliquam everterat. Manutius.

5. Ille] P. Clodius. Idem.

6. Appius] Illius frater, Prætor.

7. Suam libertatem] Atrium Libertatis, a se extractum, dirui ne patiantur. Man.

8. Illuc] Ad aream. Idem.

sulto porticum Catuli restituendam locassent. Kalend. Octob. habetur Senatus frequens: adhibentur omnes Pontifices; qui erant Senatores: a quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus, quæsit, quid esset in decernendo secuti. Tum M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit, religionis iudices Pontifices fuisse; legis Senaturn: se & collegas suos de religione statuisse; in Senatu de lege statuturos. Quisque horum, loco sententiam rogatus, multa secundum causam nostram disputavit. Cum ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere: neque ei finis est factus: sed tamen cum horas tres fere dixisset, odio & strepitu Senatus coactus est aliquando perorare. Cum fieret senatus-consultum in sententiam Marcellini; omnibus præter unum assentientibus, Serranus intercessit. De intercessione statim ambo Consules referre ceperunt. Cum sententiæ gravissimæ dicerentur; Senatui placere mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi; si quæ vis esset facta, Senaturn existimaturum, ejus opera factum esse, qui senatus-consultum intercessisset: Serranus pertimuit; & Cornicius ad suam veterem fabulam rediit: abjecta toga se ad generi pe-

Z 2

des

9. Porticum Catuli] Quam in domo M. Fulvii Flacci eversa de Cimbricis manubias a Q. Lutatio Catulo factam, P. Clodius cum Ciceronis domo everterat. Pro Domino suo. Valerius VI. 3. Idem.

10. Qui erant senatores] His enim, qui senatores non erant, ingredi senatum non licebat. Et pontificum collegium apparet non fuisse totum ordinis senatorii; cum pontificiam dignitatem, etiam qui senator non esset, consequi posset: ut in oratione de Harusp. resp. Idem.

11. Marcellinus] Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, ordinis patricii, consul designatus cum L. Marcio Philippo, qui Cæsaris Augusti vitricus fuit. Idem.

12. Quæsit, quid esset in decernendo sententiæ] Pulchra dicendi ratio, planeque senatuli illius auri: siam significans. Quæsit, inquit, quid esset in decernendo secuti: hoc est, qui sensus, quod consilium, quæ cogitatio fuerit illorum, cum dixerunt, Videri sine religione partem areæ posse resti-

tui. Videri enim poterant nonnullis, judicasse restitui oportere. Itaque Lucullus ad ea: Pontifices de religione, quod sui fuit officii statuisse: nempe arsam, omni religione liberam esse: de lege Clodii constitutæ, ad Senaturn pertinere. Malobius.

13. Lucullus] M. Licinius Lucullus pontifex, consularis, & triumphalis. Manut.

14. Diem consumere] Ne senatus-consultum fieret. Licet enim senatori, & quando vellet, & qua de re vellet, dicere. Gellius lib. IV. cap. 10. Idem.

15. Præter] Præter ipsam Clodium. Idem.

16. Serranus] Sex. Atilius Serranus, Tribunus plebis. Idem.

17. Referre] Esset intercessio a republica, necne: Cui enim non esse, statuitur: agit senatus cum eo, qui intercessit, ut tollatur intercessio. Idem.

18. Si quæ vis] Quo minus posset Ciceronis domus, Catulique porticus restitui. Idem.

des abiecit. Ille noctem sibi postulavit: non concedebant: reminiscebantur enim ²⁰ Kal. Januariarum. Vix tamen ²¹ sibi de mea voluntate concessum est. Postridie senatus-consultum factum est id, quod ad te misi. Deinde Consules porticum Catuli restituendam locarunt: ²² illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. Nobis superficium ædium Consules de consilii sententia æstimarunt H-S vicies; cætera valde illiberaliter; Tusculanam villam quingentis millibus; Formianum H-S ducentis quinquaginta millibus: quæ æstimatio non modo vehementer ab optimo quoque, sed etiam a plebe reprehenditur. Dices, quid igitur causæ fuit? Dicunt illi quidem, pudorem meum; quod neque negarim, neque vehementius postularim. Sed non est id: nam hoc quidem etiam profuisset. Verum iidem, mi T. Pompeoni, iidem inquam illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderant, nolunt easdem renasci; sed, ut spero, jam renascuntur. Tu modo ad nos veni, quod vereor ne tardius interventu Varronis tui nostrique facias. Quoniam acta quæ sunt habes, de reliqua nostra cogitatione cognosce. Ego me a Pompejo legari ita sum passus, ut nulla re impedire, quin, si vellem, mihi esset integrum, aut, si comitia Censorum proximi Consules haberent, ²³ petere posse, aut ²⁴ votivam legationem sumpsisse prope omnium fanorum, lucorum.

¹⁹ Cornicius ad suam veterem fabulam rediit] Cn. Oppium significat. Nam Cornicius Oppiorum cognomen fuit: ut apud Livium lib. III. Ad veterem autem fabulam idæo dicit, quod etiam antea idem Oppius hanc ipsam generum suum, Kalendis Januariis quo die P. Lentulus cos. reulit de restitutione Ciceronis, intercedentem suppliciter rogat, ut desisteret: quod tamen non frumentaria causa, me legari sum passus, ut mihi sit integrum aut petere Censuram, si Marcellinus & Philippus Cos. designati in proximum annum comitia Censorum haberent, aut suscipere votivam legationem & liberam voti solvendi causa ad omnia fana & lucos. *Popma.*

²⁰ Kal. Jan.] Quo die, Lentulo referente, Serranus idem intercesserat: & tanquam focii precibus commotus, cum ad deliberandum tum quoque noctem postulasset, postea tamen intercessionem non omisit. *Idem.*

²¹ Sibi] Serrano. Et Sibi, Pro Ili. I. idem.

²² Illam porticum] Quæ illa sit, nescio. Libertas non habebat porticum, sed legendum puro pro porticum, *negro*, vel *negro*. Quam enim pro statua Libertatis Deæ ibi posuerat Clodius, ea fuerat imago Tanagrae meretricis. Pro *Dama*, cap. 43. J. F. Gronovius.

²³ Petere posse] Ego, inquit, in quindécim legatis, quos Pompejus postulavit rei frumentaria causa, me legari sum passus, ut mihi sit integrum aut petere Censuram, si Marcellinus & Philippus Cos. designati in proximum annum comitia Censorum haberent, aut suscipere votivam legationem & liberam voti solvendi causa ad omnia fana & lucos. *Popma.*

²⁴ Votivam] Genus liberæ legationis. Vide legem Juliam de legationibus libris, in limine Tomi IV.

rum. Sic enim nostræ rationes postulabant. Sed volui meam potestatem esse vel petendi, vel ineunte æstate exeundi: & interea me esse in oculis civium, de me optime meritorum, non alienum putavi. Ac forensium quidem rerum hæc nostra consilia sunt, domesticarum autem valde impedita. Domus ædificatur; scis quo sumptu: qua molestia reficiatur Formianum; quod ego nec relinquere possum, nec videre. Tusculanum ²⁵ proscripsi: suburbano non facile carco. Amicorum benignitas exhausta est ²⁶ in ea re, quæ nihil habuit præter dedecus. ²⁷ Quod sensit tu absens; præsentem, quorum studiis ego, & ²⁸ copiis, si esset per ²⁹ meos defensores licitum, facile essem omnia consecutus. Quo in genere nunc vehementer ³⁰ laboratur. Cætera, quæ me sollicitant, ³¹ *μωυζικὴ τετρα* sunt. Amamur ³² a fratre, & a filia. Te expectamus.

²⁵ Proscripsi] Hoc non reficio, ut Formianum, sed venditurus proscripsi. Proscribit enim domum, aut fundum, aut quidvis huiusmodi, qui divulgato scripto se esse venditurum significat. Hinc Proscripsi, quorum nomina in tabula palam constituta legebantur, ut ad eadem quærentur, præmio percussori promisso. *Manut.*

²⁶ In ea re] In exilio meo, cum me sua pecunia sustentarent. Itaque nunc ab iisdem mutuari non licet. *Idem.*

²⁷ Quod sensit tu absens, præsentem] Fortasse, Absens præsentemque. Malaspina. Nihil mutuo. Sumendum enim. *Idem nota, senserunt.* Nam supra scripserat, quod sensit tu absens. Bosius. Lambinus divinisbat: præsentem senserunt. Sed vere monuit Manutius hunc locum esse mendosum. Nihil autem succurrit nunc, melius quam quod conjecit Malaspina. *Grevæus.*

²⁸ Copiis] Alibi Copia pro divitiis, aut pro exercitu: hic totum intelligitur, quantumcumque possumus sive auctoritate, sive gratia. *Manutius.*

²⁹ Meos defensores] Eos, qui, cum me absentem defendissent, & ab exilio revocassent, reverso deinde invidere ceperunt; neque in iis rebus, quæ mihi erant propter rei familiaris naufragia necessariz, eam voluntatem, quam expectarum, præstiturunt. *Fam. I. 9. Idem.*

³⁰ Laboratur] Quod in proxima epistola dixit, In re familiari valde sumus perturbati. Et in hac ipsa, Domesticarum rerum consilia oculis impedita. Ut eandem sententiam varie ter exprimat. *Idem.*

³¹ *μωυζικὴ τετρα*] Secretiora.

³² A fratre, & a filia] Non igitur ab uxore, ut ep. sup. & hic videtur significare. *Corradus.*

CICERO ATTICO S A L.

III. AVERE te certo scio, cum scire quid hic agatur, tum mea a me scire; non quo certiora sint ea, quæ in oculis omnium geruntur, si a me scribantur, quam cum ab aliis aut scribuntur tibi, aut nuntiantur; verum ut perspicias ex meis literis, quo animo ea feram, quæ geruntur:

tur : & qui sit hoc tempore aut mentis meae sensus , aut omnino vitæ status . Armatis hominibus ante diem tertium Non. Novemb. ¹ expulsi sunt fabri de area nostra ; disturbata porticus Catuli , quæ ex senatus-consulto Consulium locatione reficiebatur , & ad restum pene pervenerat . Quinti fratris ² domus primo fracta conjectu lapidum ex area nostra , deinde inflammata jussu Clodii , inspectante urbe , conjectis ignibus , magna querela & gemitu , non dicam bonorum omnium , qui nescio an ulli sint , sed plane hominum omnium . Ille ³ vehemens ruere : post hunc furorem , nihil nisi eadem inimicorum cogitare ; vicatim ambire ; servis aperte spem libertatis ostendere . Etenim antea , cum judicium ⁴ volebat , habebat ille quidem ⁵ difficilem , manifestamque causam , ⁶ sed tamen causam : id poterat inficiari ; poterat in alios derivare ; poterat etiam aliquid jure factum defendere . Post has ruinas , incendia , rapinas , desertus a suis , vix jam ⁷ Decimum ⁸ designatorem , vix Gellium retinet : servorum consiliis utitur : videt si omnes , quos vult , palam occiderit , nihil suam causam difficilem , quam adhuc sit , in judicio futuram . Itaque ante diem tertium Idus Novemb. cum Sacra via descenderem , insecutus est me cum suis . Clamor , lapides , fustes , gladii , hæc improvisa omnia . Discessimus in vesti-

¹ *Expulsi*] A Clodianis . *Manutius* .
² *Domus*] Quæ erat juncta cum domo Ciceronis & muro tantum discreta . Ideo Clodiani facile poterant lapides ex area Marci conicere in domum Quinti . Ep. 4. lib. II. *Pappus* .

³ *Vehemens*] *Lego, demens* . *Muret* .

⁴ *Nolebat*] Cum lex de reditu Ciceronis lata fuisset , ipseque P. Clodius , studium populi erga illum vidisset : ut comitia impediret , cum gladiatoribus , quos C. frater in ludos funebres comparaverat , impressionem fecit ; multosque tum vulneribus , tum cæde multavit . Hujus rei causa , de vi postulari a Milone ; ne judicium fieret ; omni ope contendebat , ut comitia Edilitia , quorum ipse candidatus erat ; ante haberentur , sperans , se si Edilis fieret , ut factus fuit , judicium evasurum . Est enim nomen ipse delatum fuerat , Judices tamen sortiti nondum erant .

Et Metellus Consul , qui Clodio fudebat , prætori inhibuerat , ne quod ante fore haberi illum judicium faceret , comitiæque haberi volebat : quæ Milo , quo judicium fieret , obnuntiacionibus eximebat . Idque est , quod hac epistola scribitur . Historia est apud Dionem , lib. XXXIX. *Malspina* .

⁵ *Difficilem*] Ad defendendum . *Corr.*
⁶ *Devotum*] Decimus & Gellius affectæ Clodii , homines turpes & infames : de illo meminit *Pro domo* ; de hoc *Pro Sextio* , *In Vatinium* , &c. *Pappus* .

⁷ *Sed tamen causam*] Erat tamen aliquis quasi angulus excusationis , quo confugeret , cum posset inficiari a se factum , posset in alios culpam rejicere &c. *Manutius* .

⁸ *Designatorem*] Curatoris nomen : unde Horatius , lib. I. epist. 2. *Designatorem decorat victoribus avris* . *Manutius* .

vestibulum ⁹ Tertii Damionis . Qui erant mecum , facile operas aditu prohibuerunt . Ipse occidi potuit . Sed ego ¹⁰ diarta curari incipio , chirurgiæ tædet . Ille omnium vocibus cum se non ad judicium , sed ad supplicium præsens trudi videret , omnes Catilinas , ¹¹ Acidinos postea reddidit . Nam Milonis domum , eam quæ ¹² Germalo , pridie Idus Novemb. expugnare & incendere ita conatus est , ut palam hora v. cum scutis homines , eductis gladiis , alios cum accensis facibus aduxerit . Ipse domum P. Syllæ pro castris sibi ad eam impugnationem sumperat . Tum ex ¹³ Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit ¹⁴ viros acres ; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos : ipsum cupivit ; sed ille se ¹⁵ in interiorem ædium . Sylla se in Senatu postridie Idus : domi Clodii : ¹⁶ egregius Marcellinus : omnes acres . Metellus ¹⁷ calumniam dicendi tempus exemit , adjuvante ¹⁸ Oppio ; etiam hercule ¹⁹ familiari tuo ; de cujus ²⁰ constantia , & virtute

tux

⁹ *Tertii Damionis*] Quis fuerit , nesciunt interpretes ; & nescire nobis liceat .

¹⁰ *Diarta*] Ab ægotantibus sumpta translatio . Sensus est : institui me tueri contra meos inimicos moderatione quadam , qua utens , spero fore , ut huic malo dies quotidie magis medeatur , sicuti solet diarta non recte se habentibus . Ferro ut res agatur , minime volo . *Man.*

¹¹ *Acidinos*] L. Catilina , & C. Manlius Acidinus , adversus patriam arma tulerunt . Sallustius , & Cicero . Acidinos autem , Manthorum cognomen fuisse , cognoscitur ex lib. II. de Orat. Vellejo , & Falis . *Idem* . Sed in Catilinariis perique non *Manlius* , sed *Mallium* legunt . Itaque *Acidinos* hic alii dixerunt putant de Manlio illo , qui , cum regnum appeteret , de Saxo Tarpejo fuit precipitatus .

¹² *Germalo*] Qui Romæ mons fuit . *Man.*

¹³ *Anniana*] Domo Miloni a C. Annio avo materno cum reliqua hereditate relicta . Ason. in orat. pro Mil. *Corr.*

¹⁴ *Viros*] *Eduxit viros* , & occidit homines , non sine artificio dixit , ut , cujusmodi fuerint utriusque copiæ , ex nominibus appareat . *Manutius* .

¹⁵ *In interiorem*] Alii , *in interiora* : a illi , *in interiorem partem* . Aperta sententia . Clodius cum a Q. Flacco peteretur , se in

interiorem partem ædium abdidit , aut pruripuit : Sylla postridie Idus in Senatu questus est de vi , quod Clodius domum ipsius occupasset , Clodius ipse domi se continuit . *Pappus* .

¹⁶ *Egregius*] Marcellinus Cos. designatus se virum egregium præbuit adversus Clodium ; omnes etiam Senatores acres in illum fuerunt . *Idem* .

¹⁷ *Calumniam*] Cum astutia uretur , multaque malitiosus injiceret , ut dicendi tempus eximeret , ne senatus-consultum contra Clodium fieri posset . *Manut.*

¹⁸ *Oppio*] Postius crederem legendum , *Appio* : qui erat in senatu ; & frater Clodii , ut adjuvare vellet ; & prætor , ut facile posset . *Idem* .

¹⁹ *Familiari tuo*] Hortensium notat , qui valde fuit familiaris Attico , ut refert Cornelius Nepos in vita Attici . *Constantia* autem scriptis *divitiis* , cum tjs levitatem argueret : requirit enim alio loco se summa simulatione amoris infidiosissime tractatum fuisse ab illo . *Bofius* .

²⁰ *Constantia* , *virtute*] Sine copula , usitate , ut hic epist. 9. lib. XI. & Fam. epist. 24. & 28. lib. XIII. *Manut.* Faernus vocem *virtute* mutabat in *viri tue* , legebatque translata interpunctione , *de cuius constantia vixi , tua verissima litera* . Pantagathus autem pro

turæ verissimæ literæ. Sextius ²¹ furere. ²² Ille postea, si comitia ²³ sua non fierent, urbi minari. Proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat, ut totam nostram causam aræ, incendiolorum, periculi mei, ²⁴ iudicio complecteretur, etque omnia ²⁵ comitiis anteferet: proscripsit, se per omnes dies comitiales de cælo servaturum. Conciones turbulentæ Metelli, temerariæ Appii, furiosissimæ ²⁶ Publii. ²⁷ Hæc tamen summa; nisi Milo in ²⁸ campum obnuntiasset, comitia futura. Ante diem XII Kal. Decemb. Milo media nocte magna manu in campum venit. Clodius cum haberet fugitivorum ²⁹ delectas copias, in campum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum lætitia, summa cum gloria. ³⁰ Contentio ³¹ fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuntietur: nihil esse quod in campum nocte veniretur; se hora prima in comitio fore. Itaque ante diem XI Kalend. in comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce ³² furtim in campum itineribus prope deviis currebat: affequitur inter lucos hominem Milo; obnuntiat. Ille se recepit, magno & turpi Q. Flacci convicio. Ante diem X Kal. nundinæ. Concio biduo nulla. Ante diem VIII Kal. hæc ego scri-

pro virtute corrigebat nutante, & Sextius nomen mutabat in vocem fratris: atque ita totum locum legebat: *De cuius constantia nutante verissima litera fratris. Furere ille postea* Ursinus.

²¹ *Furere*] Homo iracundus; quem etiam Notat morositatis vitio in epist. quadam ad Q. fratrem. Et, *Furere*, quod a Metello diem eximi videret. *Manutius*.

²² *Ille*] P. Clodius. *Idem*.

²³ *Sua*] Quibus ædilitatem petiturus erat, cum candidatus esset. *Idem*.

²⁴ *Iudicio*] Quod de vi Clodiana constituendum esset. *Corradus*.

²⁵ *Comitiis anteferet*] Cum diceret iudicium de vi prius esse faciendum, quam comitia haberentur: quod tamen factum non est: itaque Clodius iudicium effugit, comitiis creatus ædilis. *Manutius*.

²⁶ *Publii*] Clodii.

²⁷ *Hæc tamen summa*] Tamen, inquit, Metellus consul, neglecta illa futuri per co-

mitiales dies auspicii proscriptione, comitia habuisset, nisi Milo in campum ipsum cum magna manu ut, si opus esset, vim vi repelleret, profectus obnuntiasset. Laudat igitur Milonem magis etiam, quam Sextium. Nam ille tantum proscriperat, se de cælo servaturum; Milo autem ad religionem auspicii, quam sperni videbat, fortitudinem adiunxit. *Man.*

²⁸ *Campum*] Campo est in antiquo. Ursinus. *In campum*, me quidem non offendit; cum etiam verbo, *Nuntiare*, quandoque veteres eadem ratione uterentur & in loco, & ad locum; ut, *Ponere in gratia*, & *in gratiam*; *Esse in potestate*, & *in potestatem*. Quod Gellius observavit lib. I. cap. 7. Sic, *Nuntiarum Romanum esse*, dicit Cicero in epist. ad D. Brutum, *Nuntiarum domum*, in Verrem, & Plautus in Truc. *Magna nuntias ad me gaudia*. *Man.*

²⁹ *delectas*] Ita Victorius, & Boëus: sed alii, *delectas*, vel *delectas*.

scribebam hora noctis nona. Milo campum jam tenebat. ³³ Marcellus candidatus ita sternebat, ut ego vicinus audirem. Clodii vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur: ³⁴ pauci pannosi sine laterna. Meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo ³⁵ heroe esset animi, quantum etiam consilii. Miranda virtus est. Nova quædam divina mitto: sed hæc summa est. Comitio fore non arbitror. Reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto. Si se inter viam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video. Non dubitat facere; præ se fert; ³⁶ casum illum nostrum non extimescit. Nunquam enim cuiusquam invidi, & perdisi consilio est usus: nec ³⁷ inerti nobili crediturus. Nos animo duntaxat vigemus: etiam magis quam cum florebamus: re familiari comminuti sumus; Quinti fratris tamen liberalitati profaculatibus nostris, ne omnino exhaustus esset, illo recusante, subsidiis amicorum ³⁸ respondemus. Quid consilii de omni nostro statu capiamus, te absente nescimus. Quare appropera.

³⁰ *Contentio*] Ut contra omnes fere suscepta; & suscepta, ut Clodius iudicium effugeret: quo nihil in libera civitate turpis esse potest. *Corradus*.

³¹ *Fratrum trium*] Metellus Appio, & Publio Clodii frater erat patruelis. *Man.*

³² *Furtim*] Ut Milonem falleret, cui dixerat se in Comitio fore; putans, ante se comitia in campo habiturum, quam Milo postea obnuntiare. *Idem*.

³³ *Marcellus candidatus*] Ædilitatis; qui tamen sterrens parum laborare de comitiis videbatur. Hunc autem C. Marcellum potius, quam M. puto fuisse. Nam Marcus, qui consul fuit cum Ser. Sulpicio quadriennio post, ædilis esse non potuit Marcellino, & Philipo cons. cum ædilitas a consulatu quinquennio distet; ut in libro de magistratibus ostendimus. *Idem*.

³⁴ *Pauci*] Hic mendæ suspicio. *Victo-*

rius sequimur. Gruterus ex Bosio, *pauci pannosi sine laterna*. Vide an non magis apposite ad hunc locum scribatur: *Pauci pannosi una laterna*. Quod & vilitatem & paucitatem hominum ostendit. *Grævius*.

³⁵ *Heros*] Milone. Ut ep. 14. l. I. *Corr.*

³⁶ *Casum*] Exitii calamitatem: in quam incidi, quia pessimus civis occideram. *Man.*

³⁷ *Inerti nobili*] Notat eos, quos a se descendendo metus avererat. *Fam. lib. I. epist. 9. Idem*.

³⁸ *Respondemus*] Sensus est, se quæ Q. Fr. in eum contulerit reddere velle pro sua copia, ne & ipse frater egeat, & in hoc uti subsidiis amicorum, hoc est, mutuum petere ab amicis pecuniam, quam det fratri, quamvis eam recuset. *Respondere* dicitur eleganter debitoribus; qui ad diem solvunt. Vide Gronov. lib. II. *Observat. cap.*

4. Grævius.

CICERO ATTICO SAL.

IV. **P**ERJUCUNDUS mihi ¹ Cincius fuit ante diem tertium Kal. Febr. ante lucem. Dixit enim mihi te esse in Italia, seseque ad te pueros mittere: quos sine meis literis ire nolui: non quo habere, quod tibi, praesertim jam prope praesenti, scriberem; sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum, expectatissimumque esse. Quare advola ad nos eo animo, ut nos ames, te amari scias. Cetera coram agemus. Hæc properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis. ² Perbelle feceris, si ad nos veneris. Offendes ³ designationem ⁴ Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliotheca; quorum reliquæ multo meliores sunt, quam putaram. Etiam vellem mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur ⁵ glutinatoribus, ad cetera adminitris: iisque impes, ut fumant membranulam, ex qua indices fiant, quos vos Græci, ut opinor, ⁶ *συνάβες* appellatis. Sed hæc, si tibi

¹ *Cincius*] Qui Romæ Attici negotia curabat. *Manutius*.

² *Perbelle feceris*] Hic videtur esse principium alterius epistolæ. Nam Cicero prima epistola Romæ, extrema ruri videtur esse, & Atticus contra: nisi Romæ domi sua velit esse, quamvis absit ipse. *Corradus*. Cicero tum erat Antii. Manutius itaque hoc ipsum, *quod me*, sic interpretatur: *Domus mea curata, etiam si ego absim*. Sed facit cum *Corrado* Mongaltus noster, cui lubens assentior.

³ *Designationem*] Ordinem, quo bibliotheca mea disponatur. *Manutius*.

⁴ *Tyrannionis*] Grammatici. Vide ep. 4 lib. II. ad Q. fratrem. *Idem*.

⁵ *Glutinatorius*] Glutinatoribus non solum utebantur ad voluminum terga exornanda, sed ad chartas membranæve conglutinandas ut in longum possent extendi. In volumine enim chartæ chartæ chartis adtextebantur in longitudinem, ut volvi possent in rotulum. In codicibus plures tabellæ ac paginæ, cujuscunque essent materiæ, aliæ aliis superstruebantur, eaque massa paginatum, quæ quin glutine quoque fuerit com-

pastæ non est dubitandum, dicebatur codex, cujus forma eadem fuit quæ nostrorum librorum, qui ex nostrate charta compinguntur. *Salmastus*, de Usurarum modo, cap. 10. quem vide pluribus de hac re disputantem.

⁶ *Συνάβες*] Legendum est, *συνάβες*. Membranulæ enim quibus indices librorum inscribebantur, *συνάβες* sunt dicitur. *Hesych.* *Συνάβες*, *ἀγορίων*, *ἀγορίων* ἢ *βιβλίων* ἢ *ἐπιπέδων*. Dicuntur aliter *συνάβες*, illi indices, sive membranæ, quibus inscribebantur nomina auctorum, & quæ voluminibus adglutinabantur. *Συνάβες* & *ἀγορίων* sunt etiam pelles, quas *οὐρα* vestium aduebant, ut ex *Polluce*, *Hesychio* & *Eustathio* docuit *Salmastus* ad *Historiam Augustam*. Sic utem pelles oris vestium aduebantur, sic etiam pelliculæ, seu membranulæ cum nominibus scriptorum & operum affigebantur tergis voluminum & codicum. Hinc etiam dicitur in epistola sequente & 8, bibliothecam suam talibus silybis illustratam & pictam fuisse ab his librariis. Nam & in illis sic legendum est, non *στυβίς*, (aut *στυβίς*) ut libri præ se ferunt. *Grævius*.

tibi erit commodum. Ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhærescere, & ⁷ Piliam adducere. Ita enim & æquum est, & cupit Tullia. Medius fidius næ tu emisti ⁸ locum præclarum. Gladiatores audio pugnare mirifice. Si locare voluisses, duobus ⁹ his muneribus ¹⁰ liberaffes. Sed hæc posterius. Tu fac venias, & de librariis, si me amas, diligenter.

⁷ *Piliam*] Piliam nondum Atticus duxerat uxorem. Nuptias enim celebravit pridie Id. Febr. ut est in epistola 3. lib. II. ad Q. fratrem. Hæc autem scripta 111. Kal. Febr. Accipiamus igitur sic, nuptias quidem nondum celebratas, sed desponsatam tamen fuisse. *Manut.* Si potes adducere, si tibi concedunt parentes, ut eam adducas, quam nondum duxeris. *Corr.*

⁸ *Locum*] Puto vocem, *locum*, vitiose Latinis literis scribi, cum *Græce* sit, *λόγος*: quo nomine significatur globus fœtæcum mirrium, ut tradit *Ælianus* *περὶ τῶν ζῴων*: quasi innuat Cicero Atticum emisse octo paria gladiatorum, qui mirifice pugnarent. *Bosius*. Non video cur gladiatores emerit Atticus, qui cum honores populi non affectaret, nec delinire populum muneribus necesse habuit. *Locum* igitur intelligo ad spectandum gla-

diatoribus. Cum autem proximis diebus a nescio quo muneratore dati essent gladiatores eximii, qui magno concursu & voluptate hominum spectarentur, scribit Attico Cicero, si locum illum locare voluisset, potuisse ex locario tantum reficere, quantum pro eo adhuc debeat. *J. F. Gronovius*. Cetero locum emisse, in quo exercerentur gladiatores: Atticum & ante habuisse gladiatores, quos per lanificas exercuerat, non tam ut ipse munus ederet, quam ut aut illis locandis, aut vendendis, rem faceret, cui tunc de augendaque semper studuit. Vide vitam ejus a C. Nepote scriptam. *Grævius*.

⁹ *Hic*] Proximis, quibus populo munus gladiatorum datum est. *Manutius*.

¹⁰ *Liberaffes*] Tanti locasse, quanti emerat. *Idem*.

CICERO ATTICO SAL.

V. **A**IN tu ? an me existimas ab ullo malle mea legi, probarique, quam a te ? cur igitur cuiquam misiprius ? ¹ Urgebar ab eo, ad quem misiprius, & non habebam exemplar. Quid ? etiam (dudum enim ² circumrodo, quod devorandum est) subtruncula mihi videbatur esse ³ *συνάβες*. Sed valeant recta, vera, honesta consilia. Non est credibile, quæ sit perfidia ⁴ in istis principibus, ut volunt esse, & ut essent, si quicquam haberent fidei. Senferam, noram,

A a 2 in-

¹ *Urgebar ab eo*] A Casare, ad quem ut se cum eo conjungeret, librum vel epistolam miserat; in quo ipse acta laudabat, quæ antea vituperaverat. *Popma*.

² *Circumrodo*] Paulatim quasi molior. *Moricepō*, a canibus, qui circumrodunt, quod postea devorant. *Corradus*.

³ *Παύροπλα*] Recantatio, qua quos adhuc laudavi, vituperarem, & contra. *Idem*.

⁴ *In istis*] Intelligit maxime Bibulum, Catonem, Domitium, Curionem, Casarium inimicos. *Manutius*.

inductus, relictus, projectus ab iis: tamen hoc erat in animo, ut cum iis in Republica consentirem. Idem erant, qui fuerant. Vix aliquando te auctore respixi. Dices, ea te monuisse, suavisse, quæ facerem; non etiam ut scriberem. Ego mehercule mihi necessitatem volui imponere huius novæ conjunctionis; ne qua mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, cum misereri mei debent, non desinunt invidere. Sed tamen modici fuimus ⁵ *ἰσοδότες*, ut scripsi. Erimus uberioris, si & ille libenter accipiet, & hi subringentur, qui villam me moleste ferunt habere, quæ Catuli fuerat, a Vettio me emisse non cogitant; qui domum negant oportuisse me ædificare, vendere ajunt oportuisse. ¹⁰ Sed quid ad hoc? si quibus sententiis dixi, quod & ipsi probarent, latati sunt tamen me contra Pompeji voluntatem dixisse? Sed quoniam qui nihil possunt, ii me nolunt amare; demus operam ut ab iis qui possunt, diligamur. Dices: vellem jam pridem. Scio te voluisse; & me asinum germanum fuisse. Sed jam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo possum. Domum meam quod crebro ¹¹ invisis, est mihi valde gratum. ¹² Viaticum Crassipes præripit. Tu de

⁵ Cum iis in Republica consentirem] Post reditum, ut ante confeceram. Corrad.

⁶ Non etiam ut scriberem] Monuisti tu quidem, ut ea facerem, quæ Caesaris animi non offenderent, atque etiam quæ delectarent; non tamen, ut etiam scriptis eum laudarem: quod ego nunc, a te non admonitus, mea sponte feci. Man.

⁷ Modici fuimus ἰσοδότες] Modice laudavimus: ubeream ἰσοδότες non cepimus, sed celsitudinis, ut modice laudaremus. Idem.

⁸ ἰσοδότες] Argumento.

⁹ Villam] Egere ferunt, inquit, atque indignum putant, me hominem Appianæm quidem, sed tamen Consularem, nobilissimam viri Catuli villam habere: nec cogitant Vettii fuisse hominis mancipis ac publicani, de quo ego emerim. Malasp.

¹⁰ Sed quid ad hoc?] Quanquam ea quæ modo narraui de villa & domo, satis superque indicant illorum malum in me animum, exigua tamen sunt, & prope contemnenda præ ea re quam mox reteram. Quia enim

a Pompejo aliquando dissentiam in dicenda in Senatu sententia, quo fiebat ut is mihi quodammodo inensus esset, quantum illi non probarent quæ a Pompejo dicerentur, sed contra mecum sentirent, tamen lætabantur me ea de causa incurrere in odium Pompeji. Quæ lætitia non aliunde proficiscebatur, quam ex malo, & invidio illorum animo. Præpositio, ad, hic comparationem significat, ut apud Terentium in Eunuchis sine ut ferus forma? P. sane. Cui, ut nihil ad nostram hanc: id est, præ nostra hæc. Bos.

¹¹ Invisis] Quid si, Invisis? ut sit, Te invisurum scribis cum eris Romæ. Nam certum non dum Atticus Romam pervenerat. Quod illud declarat proxime subscriptum: Tu de via recta in hortos. Manut.

¹² Viaticum Crassipes præripit] Cicero, post mortem L. Pisonis, cognomento Frugi, Tulliolam Furio Crassipedi, Marcellino, & Philippo cons. collocavit. Et pro dote pecunia erat numeranda: ut Ciceroni ad voritiam legatio-

de via recta in hortos. ¹³ Videtur commodius ad te, potest fridre scilicet: quid enim tua? sed viderimus. Bibliothecam mihi tui ¹⁴ pinxerunt constructione & ¹⁵ sitybis. Eos velim laudes.

gationem, de qua obeunda cogitabat, viaticum præripitur. Nam, quod villas invadere vellet; quoniam id paucorum dierum viaticum futurum erat, ut in ep. 4. lib. II. ad fratrem, ideo potius accipiendum videtur de viatico legationis, quo quidem opus esset haud paulo majore in multorum mensium peregrinationem. Idem.

¹³ Videtur] Distingue sic: Tu de via recta in hortos. Videtur commodius ad te. Potest fridre scilicet. Quid enim tua? Explana sic: Commodius domum tuam pergere. Id scilicet potest fridre facies. Quid enim tantum in uno die? quid tua, citius ferus uno die? Manutius. Omnino aliter Mongaultus, Tu, Attice, in hortos Crassipedi veni. Id mihi quidem erit commodius. Quid enim tua? Po-

stidre ad te ibimus. Sed viderimus. Atticus scilicet Romæ tunc erat: Cicero Antii, unde mox rediturus; & ante in hortos Crassipedi, quam in urbem. Hæc ille.

¹⁴ Pinxerunt constructione, & sitybis] Id est, in re utraque artificiosè variaverunt & ornaverunt cam: tum in pegmaris, ubi est loculorum libratorum constructio; tum in libris ipsis, quorum sitybas curaverunt elegantissime. Sunt enim sitybas, scortæ librorum invogumenta, & velles & cortis, *καπέλα ἰστρον*, a capris (quarum adhibebantur pelles) antiquo nomine factis, quo præparati in pecudibus agendis utebantur. Janus.

¹⁵ Sitybis] Legendum sitybis ostendi ad ep. 4. hujus libri. Gravus.

CICERO ATTICO SAL.

VI. DE Lentulo scilicet sic fero, ut deo. Virum bonum, & magnum hominem, & in summa magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus; nosque malo solatio, sed non nullo tamen, consolamur, quod ipsius vicem minime dolemus, non ut Saufejus & vestri; immo hercule quia sic amabat patriam, ut mihi alio quo deorum beneficio videatur ex ejus incendio esse ereptus. Nam quid foedius nostra vita? præcipue mea? nam tu quidem, etsi es natura ³ *πολιτικός*, tamen nullam habes ⁴ propriam

¹ Lentulo] L. Lentulo, flamine Martiensi, de quo ep. 24. lib. II. & de Haruspicum resp. Manutius.

² Non ut Saufejus, & vestri] Non ideo vicem ipsius minime dolemus, quia Saufejum, & reliquos Epicureos sequamur, qui nihil dolere soliti sunt, nisi quod ad ipsos pertinet, aliena non curant; sed mehercule, quia minime dolendum ejus interitum videtur, qui tanquam deorum beneficio, cum patria civilibus discordiis arderet, ex ejus

incendio videatur esse ereptus Saufejus, & vestri; quia & Saufejus, & Atticus Epicurei. Idem.

³ Πολιτικός] Reip. deditus.

⁴ Propriam servitutem] Servi omnes videmur: ita nobis erepta libertas est vitio civium improborum; in hac servitute, quæ communis omnibus est, tu quoque vivis; ego autem hæcæ propria, & præcipua, qualem præcæra nemo habet. Idem.

priam servitutem : 5 communi frueris nomine . Ego vero , qui , si loquor de Republica quod oportet , insanus ; si quod opus est , servus existimor ; si taceo , oppressus & captus ; quo dolore esse debeo ? quo sum scilicet , hoc etiam acriter , quod ne dolere quidem possum , ut non ingratus videar . Quid si cessare libeat , & in otii portum confugere ? 6 Nequicquam . 7 Immo etiam in bellum & in castra . Ergo erimus 8 ὁπαδοί , qui παροί esse noluimus ? Sic faciendum est . Tibi enim ipsi , cui utinam semper paruissem , sic video placere . 9 Reliqui est , Σπάρταν ἔλαχες , πάντων κέρμει . Non mehercule possum ; & 10 Philoxeno ignosco , qui reduci in carcerem maluit . 11 Veruntamen id ipsum mecum in his locis commentor , ut 12 ista 13 improbem ; idque tu , cum u-

5 *Communi frueris nomine*] Non propriam , sed communem servis servitutem . Hoc videtur significare : sed , verba num vacant mendoc , haud satis scio . *Idem* .

6 *Nequicquam*] Frustra , inquit , libeat in orium secedere , ut non ingratus videar erga eos , quorum studio , & opera evocatus sum ab exilio . Nam si meo aliquo publico manere , & officio sibi volunt satisfieri . Itaque ut ingrati animi vitium effugiam , vel eorum gratia , verendum mihi est in Republica . *Bosius* .

7 *Immo etiam in bellum*] Legendum cum interrogatione . Et repetendum ἀπὸ νοῦν , si libeat , & extrinsecus affumendum verbum , *scitavi* , aut *comitari* , quod affectatoris est . Quid si libeat , inquit , Pompejum & Caesarem sequi etiam in bellum , & in castra ? Huic vero interrogationi ita responderet , quasi turpe existimet cum , hoc est , se , qui dux esse noluerit , alios in militia affectari . *Idem* .

8 *Ὀπαδοί*] Afficte . Ταυρί , duces . 9 *Reliqui est*] Subintellige , Hoc quod dicam , ut quam Spartam nactus sum , ornem : id est , ut quando me cum Caesare , & Pompejo conjunxi , ornem eos , & tunc , quibus rebus possim . Hoc quidem reliquum est : sed ego , ut faciam , a me impetare non possum : aere enim adducor , ut a Republica desiccam , cujus illi rationibus privatas opeo anteponunt . *Man* .

10 *Philoxeno*] Qui , Dionysii tyranni verus quia libere improbat , in carcerem Laumias conjectus est : deinde educus , cum idem Dionysius alios item versus ei legendos

tradidisset , opinatus fore , ut metu carceris probaret ; sententiam non mutavit , sed , verbis lectis , demisso capite , ultra ad Laumias tacitus iter converterit . Cumque Dionysius ad abeuntem clamasset , Quo , Philoxene ? Ad Laumias , inquit : ut intelligeret tyrannus , ab eo versus non probari . Diodorus Siculus , Stobaeus , Lucianus , Athenaeus lib. I. & interpret Aristophanis , in Pluto . *Idem* .

11 *Veruntamen*] Haec dictio non semper habet adversandi vim , sed interdum concludendi , ut hoc loco , quasi dicat : Sed , ne longior sum , ne te multis teneam , ut indicem tibi animum meum , ego nunc meana ipse rationem quero , qua ista improbem . *Idem* .

12 *Ista*] Istorum acta , quae ad tyrannidem spectant . Et dixit , *Commentor* , quia rationem quaerere , qua , neque se illa probare , ostenderet , & Caesarem tamen , ac Pompejum haud magis ostenderet . Quae autem erat haec ratio ? vel ut scriberet de optima Republica , quod fecit paulo post ; quibus in libris , quod esse debeat optimi civis officium , cum ostenderet , satis indicabat , adha se Caesaris , & Pompeji non probare : vel ut ab urbe abesset ; ut absentis suae causam esse confaret , quod ea , quae tum agerentur , non probaret . *Idem* .

13 *Improbem*] Quae sit Ciceronis sententia , declarat ea quae proxime antecedit , Manui annotatio . Sed voluerat legi Malalipina , *prohem* : quod recepit Lambinus , ac tunc J. F. Gronovius . Videant Critici .

na erimus , confirmabis . A te literas crebro ad me scribi video ; sed omnes uno tempore accipi . Quae res etiam auxit dolorem meum . Casu enim trinas ante legeram , quibus meliuscule Lentulo esse scriptum erat : ecce quarta 14 fulmen . Sed ille , ut scripti , non miser ; nos vero 15 ferrei . Quod me admones ut scribam 16 illa Hortensiana , in alia incidi , non immemor istius mandati tui . Sed mehercule 17 incipiendi refugi ; ne , 18 quod videor stulte illius amici intemperiam non tulisse , rursus stulte injuriam illius faciam illustrem , si quid scripsero ; & simul ne 19 Βαδύτης mea , quae in agendo apparuit , in scribendo sit 20 oculator ; & aliquid satisfactio levitatis habere videatur . Sed viderimus . Tu modo quam sapissime ad me aliquid . Epistolam , 21 Luccejo nunc quam misi , qua meas res ut scribat rogo , fac ut ab eo sumas : valde bella est : eumque ut appropere , adhorteris : & , quod mihi se ita facturum rescriptit , agas gratias . Domum nostram , quoad poteris , invisas . Vestitorio aliquid significes : valde enim est in me liberalis .

CI-

14 *Fulmen*] Quibus , ut fulmine , sum igitur , quia Lentuli obitum , aut certe desuperatam salutem significaret . *Manui* .

15 *Ferrei*] Manifesto comprehenditur , hic Servus , non *Ferrei* legendum esse . *Vistorius* . Quamvis receperint emendationem Vistorii Manutius & M. Brutus , hanc tamen ipse Vistorius non ausus fuit recipere . *Gronovius* .

16 *Illa Hortensiana*] Videtur intelligere Hortensium librum de philosophia , quem postea scripsit *Manutius* .

17 *Incipiendi*] Cum jam aggressus essem scribere illa Hortensiana , revocavi me , & , quod institueram , abieci ; ne , cum videar injuriam Hortensii , quae tamen non gravissima fuerat , parum sapienter tulisse , rursus in eodem illustrando parum sapiens haberi possim . Neque enim sapientis est , cui antea maxime succensus fuerit , eundem paulo post maxime laudare . *Idem* .

18 *Quod videor*] Videbatur Cicero stulte fecisse , quod in quadam causa tacite non tulisset intemperiam Hortensii , sed ei obiecterat injuriam sibi immerito illatam . *Bosius* .

19 *Βαδύτης mea*] Βαδύτης vocat taciturnitatem , & oculum aliqua de re animi sensum ; sumpta translatione a puteis , & aliis locis altis , in quibus densa sit latent , ut nemini appareat . *Idem* . Βαδύτης non est taciturnitas ; sed singularis quaedam prudentia intelligitur . Sallustio , *altrudo ingenui* vocatur , ut docet Turneb. III. 15. Βαδύτης *Themiſtio* , Quintili. declam. *profunda mentis consilia* . Polypp. Βαδύτης *ἡ ἀσπίς* . Nec multo aliter *altrudo animi* . Cic. sic & ep. 10. lib. V. *Inaque admittat meam Βαδύτης* , cum *scilicet redierimus* . Aliter tamen VI. ep. 1. *Quod meam Βαδύτης in Appio tibi* , *libertatem etiam in Bruto probo* , *vehementer gaudeo* . If. *Cajub* . Vide Er. Odinum in Offic. I. 25. Tomo nostro III. pag. 292. not. 91 .

20 *Oculator*] Calligavi , *oculator* , auctore Decuratio , cum antea legeretur , *oculator* , repugnante sententia . Oculatus hic qui omnium oculis patet , quo significatu Plinius locum oculatissimum vocavit . *Bosius* .

21 *Luccejo*] Fam. lib. V. epist. 12 .

CICERO ATTICO SAL.

VII. **N**IHIL ¹ *Καυσιότρον* epistola tua, quæ me sollicitum ² de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit. Venerat horis duabus ante Charippus; mera monstrantiarum. ³ De Apollonio quod scribis; ⁴ qui illi Diu irati, homini Græco, qui ⁵ conturbare quidem putat sibi licere; quod equitibus Romanis. Nam ⁶ Terentius suo jure. ⁷ De Metello, ⁸ *ὅστιν φθιμέροισιν*. Sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, ⁹ qui quidem ¹⁰ Tibi nummi meo periculo sint. ¹¹ Quid enim vereris, quemcunque heredem fecit? nisi Publium fecit. Verum, fecit non improbe; quamquam fuit ipse. Quare in hoc ¹² thecam nummariam non retexeris: in aliis eris cautior. Mea mandata de domo cura-

¹ *Εὐκαιρία*] Opportunus.
² De Quinto] Q. fratris filio. *Corrad.*
³ De Apollonio] P. Craffi, ut arbitror, libero. Ep. 16. lib. XIII. Fam. *Idem*.
⁴ Qui illi Diu] Formula male precandi, in qua omittitur verbum *Sint*, & Qui ponitur pro *Utinam*, ut in simili imprecatione dixit Terentius Phorm. *Qui illum Diu omnes perdant*. Poppo.
⁵ *Conturbare*] Est, omisis veteribus creditibus, satisfacere iis, qui posterius crediderunt. Manut. *Conturbare*, quantum ex Jurisconsultorum verbis possum iudicare, est accipere, & non reddere: hoc est, omnino quasi decoquere. *Corradus*. Est autem elliptica locutio: plena enim est *Conturbare rationes, rem &c.* Terent. Eun. V. 3. 29. *Ita conturbasti mihi rationes omnes*. Qui enim non sunt solvendo, neque se extricare nominibus possunt & are alieno, illi conturbant, inquit Turnebus, quem vide *Advers.* IV. 15.
⁶ Terentius] P. Terentius Hispo. Ep. 10. l. XI. & ep. 65. l. XIII. Fam. *Corr.*
⁷ De Metello] Quisnam e Metelli? Herent interpretis. Corradus & Mongaultus Q. Metellum Nepotem significari putant: Manutius vero, Metellum Creticum.
⁸ *ὅστιν*] *Utinam non est, mortuus insultare*. Odyss. X. 412.
⁹ Qui quidem] Est *ἀνομήτος*, qua Ci-

cero aliis cogitandum relinquit, quid ipse sentiat de Metello, ne, si forte quod in animo habebat exprimeret, hominem mortuum maleficus incellere videretur. Innuvit vero improbum virum fuisse. *Bas.*

¹⁰ Tibi nummi meo periculo sint] *Εἰπωρῶς*. Indicat enim nullam spem esse eorum nummorum recuperandorum. Ideo mox subjicit, in hoc thecam nummariam ne retexeris. *Idem*.

¹¹ Quid enim vereris] Sensus est, Quid vereris, quemcunque Metellus heredem fecit, ne is scilicet hereditatem non cernat, quod tam damnosam existimet, nisi forte Publium heredem fecit? non enim verendum hereditatem adituro, neminem eam hereditatem adituro præter Clodium, qui are alieno cum totus sit obvatus, nullam quantumvis damnosam repudiatam est hereditatem. Veruntamen improbe non fecit Metellus, quod affinem suum heredem fecit, quem sciebat certo hereditatem suam aditurum. Itaque hujus rei causa ne thecam nummariam retexeris, id est, aperieris, ut in eam nummos indas tibi debitos a Metello. Hic enim tibi perierunt. *Idem*.

¹² Thecam nummariam] Proverbum est, *thecam nummariam non retexeris*. Sportulam vimineam intelligit, quæ si fuit angustior, videtur potuisse retexi. *II. Casaubonus*.

curabis: ¹³ prædia locabis: Milonem admonebis. Arpantium fremitus est incredibilis ¹⁴ de Laterio. Quid quaris? e- quidem dolui. ¹⁵ O' de *ἐκ ἐμπόλεον μύθων*. Quod superest, etiam puerum Ciceronem curabis, & amabis, ut facis.

¹³ *Prædia*] Ne, dum ædificatur, impetum aliquem Clodius faciat. *Manutius*. P. Victorius ex conjectura censebat emendandum *prædia*, sed nihil tamen in sua editio- ne immutavit, nec immutandum censuit. Male Bosius & Gruterus receperunt. Victorius coniecturam. *Græv.* Idem tamen, altero Tomo extremo, ubi *addenda & corrigenda* proponit, in contextu scribi jubet *prædia*, Mureto quoque, inquit, hanc lectionem approbante. Quamobrem ergo, si de locandis *prædiis* agitur, Milonem admonitum vellet, ego

non video. At video cur ille admoneatur, si locanda sint *prædia*: conductas enim operas habebat. *Oliver.*

¹⁴ De Laterio] Laterium erat villa Quinti Ciceronis in Arpinati, quam ædificis, aqueductibus & vis ornabat, ut constat ex coniecturam. *Græv.* Idem tamen, altero Tomo extremo, ubi *addenda & corrigenda* proponit, in contextu scribi jubet *prædia*, Mureto quoque, inquit, hanc lectionem approbante. Quamobrem ergo, si de locandis *prædiis* agitur, Milonem admonitum vellet, ego

non video. At video cur ille admoneatur, si locanda sint *prædia*: conductas enim operas habebat. *Oliver.*

CICERO ATTICO SAL.

VIII. **M**ULTA me in epistola tua delectarunt, sed nihil magis, quam patina ¹ tyrotarichi. ² Nam de raudufculo, quod scribis, ³ *μήπω μέγαν έπης, πείν πλάσσαντ' έδης*. Ædificati tibi in agris ⁴ nihil reperio. ⁵ In oppido est quiddam, de quo est dubium sitne venale; ac proximum quidem nostris ædibus. Hoc scito, ⁶ Antium Buthrotum esse

Tom. VIII.

¹ Tyrotarichi] Videtur Atticus, iis quæ de tyrotaricho, & de raudufculo scriperat, notasse miram Ciceronis parsimoniam, qua grande æs alienum, quod rebus suis adverhis consueverat, ita minuerat, ut id modicum jam esset. Nam raudufculum est modicum æs. Tyrotarichus autem genus erat opsonii vilioris, rusticis familiare, quod caseo, & falamensis confabatur: unde & nomen accepit. *Bosius*.

² Nam de raudufculo] Quod ais me æs illud alienum, quod contraxi, ita minuisse, ut id jam non æs, sed raudufculum sit; ne me magnum, id est, bonis affluentem, & fortunatum dixeris, priusquam videris qui futurus sit exitus rerum mearum. Nam fieri potest, ut, antequam moriar, iterum fortunæ meæ ad eoldem miseriarum scopulos alidantur. *Idem*.

³ *Μήπω μέγαν*] Invenimus hunc vericulum apud Joannem Stobæum, sub nomine Sophoclis. Explicat autem fere Solonis sen-

tentiam, qui neminem beatum antequam obiisset dici volebat. *Victor.* Sensus vulgaris non convenit huic loco. Leg. *Μήπω μέγαν έπης*. Hoc est, ne quid magnum dicas, priusquam mortuum videris, seu ne gloriæ de advehtario, priusquam jaceat. *Tab. &c.* non modo est mori, sed quocunque modo finire. Itaque *μήπω μέγαν* sapere ponitur pro denique, ad postremum. Cicero elegantissime abusus est hoc dicto. Accipit *μήπω μέγαν* quasi esset accusativi pluralis neutrius, & loqueretur poeta de nummis. Significat igitur, ne grateris tibi de nummis, priusquam finientia, hoc est, finem negotii videris. *J. F. Gron.*

⁴ Nihil reperio] Quod emere possis.

⁵ In oppido] Antiarum. *Corradus*.

⁶ Antium Buthrotum esse Rome] Ut Cicerus Buthrotum prope habet, oppidum amoenissimum, & quietissimum: ita Antium Roma. *Manutius*.

B b Ro-

Romæ, ut Corcyræ illud tuum. Nihil quietius, nihil aliud, nihil amcenius. ⁷ *Εἰν μισθὸς φιλῶ δὲ αἰῶν*. Postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, ⁸ mens addita videtur meis ædibus: qua quidem in re mirifica opera ⁹ Dionysii & Menophili tui fuit. Nihil venustius quam illa tua ¹⁰ pegmata, postquam syllybis libros illustrarunt. ¹¹ Valde ut scribas ad me velim ¹² de gladiatoribus; sed ita, bene si rem gerant: non quæro, male si se gessere. ¹³ Apenas vix discefferat; cum epistola. Quid ais? putasse fore, ut legem non ferat? dic, oro te, clarius: vix enim mihi exaudisse videor. Verum statim fac ut sciam, si modo tibi est commodum. Ludis quidem, quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteneremus. ¹⁴ De Trebonio profrus ¹⁵ tibi assentior. ¹⁶ De Domitio:

¹⁷ *Σύκα μὲν τῆν Διμήτραν σόκων εἶδ' ἔν*

Οὐτὼ ὁμοίον γέγονεν,

quam est ista ¹⁸ *περισσῶς* nostræ: vel quod ab iisdem, vel quod præter opinionem, vel quod viri boni nusquam. Unum dissimile, quod huic merito. Nam de ipso casu, nescio an illud melius. Quid enim hoc miserius, quam eum qui tot annos, quot habet, designatus Consul fuerit, fieri Consulem

non

⁷ *Εἰν μισθὸς*] Hoc sensu: familiaris tua domus tibi odio fuerit præ Antiatis illis ædibus. Proverbiū Græcū est, *φιλῶ δὲ αἰῶν*, quo familiaris cuiusque domus laudatur. Verum ita amœna erant ædes illæ Antiates, ut nemo effect qui suis illas longe non anteferet. *Bohus*.

⁸ *Mens*] Cum antea, bibliotheca nondum a Tyrannione disposita, quasi corpus esset sine mente. *Manutius*.

⁹ *Dionysii, & Menophili*] Quibus Tyrannio ulus est glunatoribus. ep. 4. *Idem*.

¹⁰ *Pegmata*] Vide supra, epist. 4. ubi de *syllybis*, pro *stylybis*, quod habent vulgati.

¹¹ *Valde ut*] Ita Lambinus. Alii vero, *illustrarunt valde*. Et *scribas* &c. Reponendum autem conjicit J. F. Gronovius: *Vale, & scribas* &c. Ita ut *Apenas vix discefferat*, sit novæ epistolæ initium.

¹² *De gladiatoribus*] Supra, epist. 4.

¹³ *Apenas*] Servus vix discefferat cum literis ad te meis, cum epistola mihi a te

reddita est: in qua scribis fore, ut legem non ferat. Quem autem legem non latum, & quam legem intelligat, quoniam in divinatione positum est, omitto. *Man.*

¹⁴ *De Trebonio*] Tribunatum plebis peturo, quem gessit anno sequenti, Pompejo, & Crasso cōsi. *Idem*.

¹⁵ *Tibi assentior*] Eum Tribunum plebis legem de Provinciis Consulibus ad ipsorum arbitrium latum. Plat. in Pomp. & Dion. lib. XXXIX. *Corradus*.

¹⁶ *De Domitio*] L. Domitio Enobarbo Consulari candidato. *Idem*.

¹⁷ *Σύκα*] *Ficus per Cereem ficus nulla unquam tam similis fuit*. Senarius cum dimidio Comici nescio cuius.

¹⁸ *Περὶσσῶς*] Status, conditio. Status iste Domitii simillimus est nostro, cum in exilium pulsus sumus: vel quod ab iisdem læditur, a quibus olim ego; vel quod præter opinionem &c. *Manutius*.

non posse? præsertim cum aut solus, aut certe non plus, quam cum altero petat. Si vero id est, quod nescio an sit, ut non minus longas jam in codicillorum fastis futurorum Consulium paginulas ¹⁹ habeat, quam factorum, quid illo miserius? nisi respública, in qua ne speratur quidem melius quidquam. ²⁰ De Natta, ex tuis primum scivi literis; ode-ram hominem. De poemate quod quæris, quid si cupiat ²¹ effugere? quid? finas? ²² De Fabio Lutco ²³ quod eram exorsus, homo peramans nostri semper fuit, nec mi unquam odio: satis enim acutus & permodestus, ac bonæ frugis. Eum quia non videbam, abesse putabam. Audivi ex Gaudio hoc Firmano, Romæ esse hominem, & fuisse assiduū. Percussit animum, dices, ²⁴ tantulane causa? permulta ad me detulerat non dubia de ²⁵ Firmanis fratribus. Quid sit, quod se a me removet, si modo removet, ignoro. De eo quod me moneas ut & ²⁶ *πολιτικῶς* me geram, & ²⁷ *τῆν ἔσω γράμμην* teneam; ita faciam. Sed opus est majore prudentia; quam a te, ut soleo, petam. Tu velim e Fabio, si quem habes aditum, odorere: & istum convivam tuum ²⁸ degustes; & ad me de his rebus, & de omnibus quotidie scribas. Ubi nihil erit quod scribas, id ipsum scribit. Cura ut valeas.

B b 2

CI

¹⁹ *Habere*] Hæc omnes intelligunt de Domitio, ineptissime. Scribendum: in *codicillorum fastis futurorum Consulium paginulas habeat*. Sc. Pompejus, Cæsar, & Crassus, qui jam inter se convenerunt de Consulibus in multos annos, quos fieri sint passuri, idcirco habeant perscriptum in codicillis, ut jam aliquo annorum Consules non populi Romani, sed suo arbitrio fecerunt. *Quid illo miserius?* scilicet, bono Domitio, qui inter hos notatos in codicillis haud dubie non est, cum tamen quasi genitus & sublatu sibi videatur in spem Consulatus, parte Consulati, triumphali, censorio. Suet. Ner. 2. J. F. Gron.

²⁰ *De Natta*] Cognomen est Pinariorum. Forte is est, de quo dixit Horatius: *ungor olivo, non quo fraudatis immundus Natta laceratis*. *Corradus*.

²¹ *Effugere*] In lucem exire. *Man.*

²² *Fabio Lutco*] Nisi M. Fabius hic est, cuius modestiam etiam commendat ep. 23. lib. IX. Fam. fatcor me, qui sit, ignorare.

Corradus.

²³ *Quod eram exorsus*] Alibi, vel in cogitatione. Certe in hac epistola non est exorsus, nisi forte pars illa desideratur. *Idem*.

²⁴ *Tantulane causa*] Minima enim causa, ideo commoveri, quia, cum Fabius Romæ fuisset assiduus, ad eum tamen non venisset. *Manutius*.

²⁵ *Firmanis*] Interpretes, qui fiat fratres hi Firmani, ignorant.

²⁶ *Πολιτικῶς*] Civiliter, sed cum Republicæ bene gerendæ studio. *Corrad.*

²⁷ *Τῆν ἔσω γράμμην*] Id est, interierem lineam, quæ media inter extremas ducetur. Significat media vitæ utendum esse, ut idem alibi loquitur: quod sit, cum quis nimis non inclinat in alterutram factionum partem. *Bohus*.

²⁸ *Degustet*] Leviter in sermone tentans.

Μεμπόρῃ a cibis, quorum saporem degustans de percipimus. Et respexit ad illud. *Odo- vere*.